

Rehelistä tutkimustietoa julkisesta taloudesta

– Professori Matti Tuomalan haastattelu

Maamme eturivin julkistalouden tutkija, Tampereen yliopiston professori Matti Tuomala ei hyväksy sitä tapaa, jolla tutkimustietoa on viime aikoina käytetty julkista taloutta koskeneissa keskusteluissa ja mietinnöissä.

Heikki Taimio
Erikoistutkija
Palkansaajien tutkimuslaitos
heikki.taimio@labour.fi

Haastattelu on tehty 5.8.2010.

Nykään melko harva taloustieteen professori esiintyy valtakunnan julkisuudessa, mutta Sinä olet tullut aiempaa enemmän esiin. Onko kyse ollut enemmän kysynnästä vai tarjonnasta?

”Tuskin se on johtunut tarjonnan lisääntymisestä. Suomalainen media kyselee perinteisesti lähinnä etujärjestöjen ja tutkimuslaitosten edustajilta. Akateeminen porukka on osin omastakin syystä ollut syrjässä. Kyllä kai voi sanoa, että Jouko Paunio oli viimeinen professori, joka oli enemmän julkisuudessa.”

Tässä heijastuu se, että suomalainen talouspolitiikka on ollut pitkälti eturyhmien taistelua ja niiden välistä sovittelua. Toisaalta on ollut rahoitusmarkkinapuoli, jossa pankkiekonomisteilla katsotaan olevan paras asiantuntemus.

”Kyllä, siinä ei sitten muille tai akateemiselle porukalle ole jäänyt paljon sijaa. Eiväthän ekonomistit maailmallakaan ole hirveän paljon kirjoitelleet vuosien varrella sellaista tekstiä, joka olisi tarkoitettu laajemmalle yleisölle ja käsittelee talouspoliittisia kysymyksiä.”

Olet tieteellisesti erittäin ansioitunut julkisen talouden ja erityisesti verotuksen tutkija. Mitäpä jos kuitenkin aloittaisimme talouspoliittisesta äärisuuntauksesta: USA:ssa kansaa villitsee nyt ns. teekutsuliike, joka ajaa hyvin laajoja yksilönvapauksia, pientä julkista sektoria, alhaista verotusta ja velatonta valtiota. Se vastusti myös elvytystä ja pankkien pelastuspakettia. Liike edustaa täysin vastakkaista näkemystä sille, millaisiksi julkisen vallan tehtävät yleensä on taloustieteessä nähty. Mitä mieltä olet siitä?

”Sehän on edelleenkin hyvin yhdysvaltalainen liike. Tässä muodossa se ei ole vielä päässyt tulemaan Eurooppaan minään merkittävänä ilmiönä. Onhan näitä veropopulistisia liikkeitä ollut sinänsä iät ja ajat. USA:ssa niiden on helppo saada näkyvyyttä - nyt erityisesti, kun taloudessa on vaikeuksia ja republikaanit ovat ajaneet jo pitkään sitä linjaa, että julkista sektoria on pidettävä alhaalla. Republikaanien elvytyksen vastustus on johtunut hyvin pitkälti myös siitä, että he pelkäävät julkisen sektorin kasvavan. Silloin tietysti tulee pelko, nousevatko juuri tällaiset teekutsutyypiset liikkeet ja saattavat republikaanit takaisin valtaan. Se on ehkä tässä nyt keskeisin kysymys.”

Kameralismin ja markkinafundamentalismin liitto

Meilläkin lienee helppoa tunnistaa samansuuntaisia julkisen sektorin vastaisia pyrkimyksiä valtapuolueista ja virkamieskunnastakin.

”On ryhmiä, joiden perusviesti on, että veroja täytyy alentaa. Tosin Veronmaksajien keskusliitolla näyttää olevan vähän kahdalainen suhtautuminen verojen alentamiseen. Tuloveroja saa ja pitää alentaa, mutta kulutusveroja voi nostaa. Minulle ei ole ihan selvinnyt, mistä tämä logiikka syntyy.”

Siinä on joku sellainen perustelu, että työn verotusta pitää keventää, ja on siten parempi verottaa kulutusta.

”Se on myös aika lähellä näiltä teekutsuliikkeiltä tulevaa viestiä. Thatcherin¹ mielilausehduksia oli täsmälleen, että pitää siirtää painopistettä kulutuksen verottamiseen. Häneltäkö valtiovarainministeri Katainen on vero-oppinsa omaksunut? Sekä Thatcherin että Reaganin politiikassa keskeisellä sijalla oli progressiivisen verotuksen vastustaminen.

Suomessa ei mikään merkittävä poliittinen taho ole esittänyt niin selkeitä viestejä. 1990-luvun lamassa ja sen jälkeisessä politiikassa yhdistyy kameralistinen linja² ja se, mitä uuslibera-

¹ Margaret Thatcher oli Ison-Britannian pääministeri vuosina 1979–1990 ja Ronald Reagan Yhdysvaltain presidentti vuosina 1981–1989. Heitä yhdisti mm. vahva pyrkimys julkisen sektorin ja ay-liikkeen roolin pienentämiseen samalla kun he edistivät yksityisen sektorin ja markkinavoimien toimintaedellytyksiä. – Toim. huom.

² Kameralismi kannattaa valtion tulojen ja menojen saattamista yhtä suu- riksi olosuhteista (kuten suhdannetilanteesta) riippumatta. – Toim. huom.

Jo Thatcherin politiikan peruspilareita oli siirtyminen työn verotuksesta kulutuksen verottamiseen.

---

lismin sijasta itse kutsuisin markkinafundamentalismiksi. Eli kova usko markkinoihin ja kameralismi ikään kuin löysivät toisensa siinä samassa yhteydessä, vaikka niiden aatteellinen pohja voisi olla hyvinkin erilainen. Ehkä Suomen tarina selittyy näistä kahdesta seikasta.”

Voidaanko sitä sanoa valtiovarainministeriön virkamiehistön ja tiettyjen poliitikkojen liitoksi?

”No sitäkin, ja tietysti myös bisneksen intressit tulivat mukaan. On selvää, että Thatcher ja Reagan käynnistivät sellaisen ilmiön, joka on jatkunut meidän päiviimme asti. Minusta mielenkiintoinen kysymys on, mikä synnytti thatcherismin ja reaganismin. Mielestäni sitä on yllättävän vähän pohdittu.”

Veblen-ilmiö selittää paljon

”Yksi sellainen tarina, jota olen itse viime vuosina alkanut miettiä entistä enemmän, ja siitä olemme Tannisen Hannun kanssa yrittäneet tehdä tutkimustakin, on ns. Veblen-ilmiö (Veblen 1899). Osoittautuu, että esimerkiksi sellaiselle asialle kuin miten keskimääräinen työaika laski läntisissä teollisuusmaissa aina 1980-luvulle asti ja alkoi sen jälkeen nousta, on Veblen-ilmiö yksi hyvin luonteva selitys, jolle on saatu tilastollistakin tukea. Ajatus on, etteivät suinkaan keskituloiset matki kaikkein rikkaimpia tai heidän kulutustaan, vaan kaikkein rikkaimpien kulutusta matkii heitä lähinnä oleva tuloluokka. Sitten taas tämän tuloluokan kulutustottumuksia matkii seuraava kerros tuloasteikossa alaspäin, ja niin edelleen. Tästä seuraa se, että pienituloisempi tai laajasti sanoen keskituloinen porukka joutuu työskentelemään entistä enemmän ylläpitääkseen niitä kulutustottumuksia, jotka ikään kuin vyöryvät heille ylhäältä. Tästä on voinut seurata myös se, ettei tämä porukka enää halua maksaa näin paljon veroja, koska heidän pitää ostaa auto, paremmat asunnot jne. Ehkä tähän maastoon menee hyvin sellainen ajattelu, jossa sanotaan, että veroja pitää alentaa.”

Ihmiset pyrkivät matkimaan heitä vähän suurituloisempien kulutustottumuksia, jonka takia he pidentävät työaikaansa ja haluavat verot alas.

Herää heti kysymys, miksei tällä samalla kerskakulutuksen (Veblenin lanseerama termi) tavoittelulla ollut vastaavaa merkitystä vaikkapa sotienjälkeisinä vuosikymmeninä. Minulle ainakin tulee tästä mieleen, että se oli jälleenrakennuskausi, jolloin talouskasvu oli voimakasta, jonka ansiosta yhä useammilla ihmisillä alkoi olla varaa omistusasuntoihin, autoihin, kodinkoneisiin yms.. Mutta kun se tyrehtyi 1973–74 puhjenneseen öljykriisiin, ja kun kapitalismin pitää hakea kasvua aina jostakin, ja jos sitä ei heti löydy maantieteellisellä ekspansiolle kuten nyt Kiinasta ja Intiasta, niin se ehkä hakee sitä tällaisilla keinoilla. Onkin ruvettu markkinoimaan enemmän tätä kerskakulutusta pieni- ja keskituloisten suuntaan. Voisi olla mielenkiintoista tutkia sitä, mitä markkinoinnissa ja mainonnassa – jollaiseksi myös monien TV-sarjojen esittämä elämäntapa voidaan lukea – tapahtui sitten, kun sotienjälkeinen kasvu tyssäsi, ja millä tavalla yritykset hakivat kasvua yrittämällä markkinoida tuotteitaan ns. alempiin kansankerroksiin. Mitä mieltä tästä olet?

”En sano, että Veblen-ilmio selittäisi kaiken, mutta itselläni on koko ajan voimistunut se kanta, että sillä on yllättävän iso selitysvaiva. Kyllä minun mielestäni mainonta ja kaikki tämä ovat monella tavalla yhdensuuntaisia Veblen-ilmion kanssa. Tätä voisi ajatella myös sitä kautta, että sotien jälkeen läntisissä teollisuusmaissa verotuksen progressio koko ajan kiristyi ja kiristyi. Se piti osaltaan huolen siitä, ettei tullut valtavia kulutuseroja suurten massojen keskuudessa. Sitten pikku hiljaa toisenlaiset voimat alkoivat jyllätä. Onko se sitten mainonnan vaikutus vai mitkä tekijät alkoivat vaikuttaa siihen, mutta varmaan sosiologit puhuisivat yhteisöllisyyden katoamisesta ja sentyyppisistä ilmiöistä.

Olemme Hannu Tannisen kanssa saaneet esille riippuvuuden työajan ja tuloerojen välillä - nimenomaan riippuvuuden ylimpien tulo-osuuksien kasvun, joista on nyt tietoa useammasta kehittyneestä maasta, ja työajan välillä. Yksi hankkeemme, joka on tarkoitus pikku hiljaa käynnistää, on se, että Veblen-ilmio selittää myös julkisen sektorin BKT-osuuden vähittäistä pientymistä. Kilpailu Veblen-hyödykkeissä kuten asunnoissa, autoissa ja muissa näkyvissä hyödykkeissä pikku hiljaa syrjäyttää julkista kulutusta.

Tietysti on muitakin selityksiä keskimääräisen työajan kasvulle. Yksi seikka, missä Veblen-ilmio minusta myös aika konkreettisesti näkyy, on ”keskiluokan” velkaantuminen.”

Thorstein Veblen kirjoitti tästä ilmiöstä jo runsaat 100 vuotta sitten. Onko tämä aikakausi jotenkin samanlainen kuin silloin? Silloinhan oli myös globalisaation aika ja ehkä joitakin muitakin samoja ilmiöitä kuin nyt kuten finanssikriisejä.

”Niin, sehän oli 1800-luvun loppua. Vaikea sanoa, olisiko Veblen saanut siitä jonkun sysäyksen ajattelulleen. Mutta jossakin yhteydessä olen tullut miettineeksi, oliko Veblen toisaalta aikaansa edellä niin, että se ilmio näyttäytyi vasta myöhemmin. Kyllä totta on, että vuoden 1929 romahdusta edelsi huikkea ylimpien tulo-osuuksien kasvu ja hyvin samantyyppisiä ilmiöitä mitä nyt on nähty, USA:ssa erityisesti.

Olemme Jyväskylän yliopiston tutkijan Saikat Sarkarin kanssa tutkineet USA:n ylimpien tulo-osuuksien sarjaa noin 100 vuoden päähän (Sarkar ja Tuomala 2010), ja viimeisin havainto on vuodelta 2007. Jo useita vuosia sitten aloin ihmetellä Piketty-Saez-aikasarjaa (Piketty ja Saez 2003, 2007), että kun ylimmän 1 prosentin tulo-osuus saavutti huippunsa vuonna 1929, niin 2000-luvun alussa se kiipesi samalle tasolle ja nyt ehkä hiukan yliin. Aloin miettiä, selittävätkö itse asiassa kuplat³ nämä huipputulojen osuuksien huiput. Nyt olemme laskeskelleet tilastollisia selitysmalleja (regressioita), ja niissä selkeästi osoittautuu, että kuplat ovat tärkein selitys ylimpien tulo-osuuksien kasvulle. Siellä on sellainenkin mielenkiintoinen piirre, että aina 1980-luvulle asti talouskasvu ei ollut mitenkään rikkaita suosivaa, mutta sen jälkeen se on ollut rikkaita suosivaa USA:n aineistossa.”

Samanaikaisesti talouspolitiikan regiimi muuttui.

”Kyllä se muutos yllättävän lähelle Reaganin aikakautta menee.”

Velka ja elvytyk

On ehkä unohdettu se, että niin silloin 1920-luvun lopulla kuin 2000-luvullakin alun perin yksityinen sektori velkaantui, ei julkisen sektori. Nyt on kuitenkin keskusteluissa käännetty koko ongelma se, että meillä on julkisia talouksia, jotka velkaantuvat liikaa ja sitä pitää hillitä.

---

³ Kuplilla tarkoitetaan tässä varallisuuden sijoituskohteiden – esimerkiksi osakkeiden tai asuntojen – hintojen sellaista nousua, jota ei voida selittää ns. markkinoiden perustekijöillä kuten vaikkapa tulo- tai korkotason kehityksellä. Nousu siis perustuu johonkin muuhun tekijään, tyyppillisesti pelkkään uskomukseen (odotukseen), että sijoituskohteen hinta nousee ja tuo sen haltijalle pääomavoittoja, joiden takia sijoittajien kannattaa pyrkiä ostamaan sitä lisää. Tämä kysynnän kasvu puolestaan lisää hinnan nousupainetta. Tällainen kupla saattaa tuottaa suursijoittajille hyvin suuria voittoja. – Toim. huom.

Sekä 1920-luvun lopun että 2000-luvun talouskehitykseen sisältyi sijoituskohteiden hintakuplia ja huipputulojen voimakas kasvu.

”Nyt julkiselta sektorilta kautta maailman edellytetään, että se saisi maailmantalouden kuilun partaalle ajaneen finanssisektorin luottamuksen. Julkisen sektorin on ollut pakko velkaantua pelastaakseen maailma. Nyt kysytään näiden, jotka ovat kriisin aikaansaaneet, luottamuksen perään. Onhan se jonkinlainen paradoksi.”

Tässä tapahtui myös sellainen käänne, että elvytyspaketteja ollaan hyvin nopeasti lopettamassa, ja käännytään säästölinjan suuntaan. Sinun mielestäsi on varmaankin aivan liian hätiköityä kääntää talouspolitiikan suunta näin nopeasti.

”Käänne tapahtui yllättävän nopeasti. Kriisin alkuvaiheessa puhuttiin, että olemme kaikki keynesiläisiä. Kaikki olivat hyväksymässä julkisen sektorin elvytyspolitiikan. Tosin siinä vaiheessa se oli enemmänkin paniikissa keskustelua. Mutta sitten pikku hiljaa tuli hiljaisuus, ja sen jälkeen on tullut entistä voimakkaampia vaatimuksia irtautua elvytyksestä. USA:ssa republikaanit alun alkaenkin vastustivat elvytyspaketteja peläten julkisen sektorin kasvua, mutta kyllä se sama ilmiö on Euroopassakin aika pitkälti ollut näkyvisä. Karkeasti katsoen elvytyskeskustelussa ja –politiikassakin näkyvät eri hallitusten poliittiset ja ideologiset taustat aika hyvin.”

Näetkö, että julkisen sektorin pysyvää alasajoa kannattavat oikeistopiirit käyttävät tilaisuutta hyväkseen?

”Kyllä tietysti sitäkin on, mutta ehkä vielä selvemmin pätee tuo äskeinen vastaus, että ideologiset taustat näkyvät suhtautumisessa siihen, kuinka pitäisi päästä äkkiä eroon elvytyksestä. Tietysti ihan äärimmäiset näkemykset alun perin olivat, ettei tarvita mitään elvytystä ja että se on vain hukkaan heitettyä rahaa. Mutta sitten nekin tahot, jotka osin ehkä pakon sanelemina hyväksyivät tämäntyyppisen julkisen sektorin elvytyslinjan, hyvin pian alkoivat vaatia, että pitäisi päästä äkkiä eroon siitä. Suomen valtiovarainministeriön johdosta tuli vuoden 2008 lopussa sellaista näkemystä, että rahoitusmarkkinat on saatava jaloilleen, koska ei tästä muuten mitään tule. Ei nähtykään, että tässä tilanteessa julkinen sektori voisi mitään sen kummempaa elvytystoimintaa harrastaa.

Suomen tapaus on tietysti ihan oma lukunsa siinä, että hallitusohjelmaan laitettiin alun perin rakenteellisina reformeina suurituloisia suosivat veronalennukset. Eli mitä suuremmat tulot niin sitä suurempi euromääräinen veron alennus. Sitähän on koko ajan markkinoitu ja nyt alivaltioshteeri Martti Hetemäen johtama verotyöryhmäkin näyttää suosittavan, että kaikilla tulotasoilla alennetaan tasaisesti marginaaliveroja. Sitä pidetään hyvin neutraalina, mikä on aika erikoinen silmäkääntötempu. Ja tämä yhtäkkiä muuttui sitten elvytysohjelmaksi. Miten pysyviksi tarkoitetut veronalennukset voivat olla elvytystä?”

VM:n puolelta on pyritty selittämään, että veroelvytys olisi tehokkaampaa kuin menoelvytys. Tästä on tehty useitakin tutkimuksia viime aikoina – nimenomaan sellaisia, joissa on pyritty ottamaan huomioon tämä erityinen tilanne, mikä nyt on, että korot ovat hyvin alhaalla. On tutkimuksia, joissa menoelvytys tällaisessa tilanteessa on huomattavasti tehokkaampaa. Julkisten kulutus- ja investointimenojen lisäys menee suoraan kysyntään ja työpaikoihin, mutta veronkevennyksistä suuri osa säästetään.

”Yksi mielenkiintoinen seikka on, että mitkään nämä selvitykset eivät ota huomioon veronalennusten rakennetta – kohdistetaanko ne pienempiin tuloihin vai voimakkaasti suurempiin tuloihin kuten Suomessa.”

Siinähan on vanha keynesiläinen pointti, että rajakulutusalttius pienistä tuloista on suurempi kuin isoista tuloista. Siis jos pienet käytettävissä olevat tulot kasvavat samalla summalla kuin isoja tuloja leikataan, niin nettomääräisesti koko yksityinen kulutus kasvaa. Kannattaisi harjoittaa Robin Hood-veropolitiikkaa eli kiristää suurituloisten verotusta ja keventää pienituloisten verotusta, mikä vaikuttaisi kulutukseen positiivisesti.

”Mutta VM:n valitsema linjahan ei juuri olekaan tätä.”

Mikä merkitys väestön ikääntymisellä on julkisen talouden kannalta? Voiko sillä perustella pyrkimystä Euroopan vahvimaksi julkiseksi taloudeksi?

”Minun mielestäni ikääntymisen ns. ongelmavuodet ovat kuitenkin vasta jonkun verran kauempana, vuodesta 2020 eteenpäin. Nythän olisi tarkoitus saada niin sanotusti talous jaloilleen. On hyvin vaikea nähdä tätä perustelua.”

Ikääntymiseen varautumista on perusteltu sillä, että mitä aikaisemmin se aloitetaan, sitä helpommaksi se tulee. Ongelmat tuppaavat aina kumuloitumaan, mutta niin tekevät myös hyvät ratkaisut.

”Toisaalta jos työttömyys on näin korkea ja pitkäaikaistyöttömyys kasvaa, niin silloinhan taloudessa on käyttämätöntä potentiaalia. Työttömien työllistyminen on myös tämän ikääntymisongelman ratkaisun kannalta tärkeää.

Tutkimustieto ei tue verotuksen painopisteen siirtämistä työn verotuksesta kulutuksen verottamiseen.

Mutta kyllä jälleen kerran minusta selvästi näiden eri leirien taustanäkemykset heijastuvat hyvin pitkälle. Hyvin nihkeästi tähän elvytyksen jatkamiseen suhtautuvat tahot, joilla on nihkeä suhtautuminen julkiseen sektoriin. Kyllä se ero on yllättävän selkeä.”

Työn verotus keveämmäksi, kulutuksen verotus kireämmäksi?

Kasvun käynnistämistä ja työllisyyden parantamista käytetään perusteluna tietyille veropoliittiselle linjalle eli että työn verotusta pitää keventää, kulutuksen verotusta voi kiristää ja yhteisöveroa pitää alentaa. Mikä olisi kasvun ja työllisyyden kannalta veropoliittikan oikea rakenne?

”Tässä me palaamme alivaltiosihteerin Hetemäen veroryhmän väliraportin (Verotuksen kehittämistyöryhmä 2010) yhteen politiikkasuositukseen, että pitäisi työnteen verottamisesta siirtää painopistettä kulutuksen verottamiseen. Siellä on – muistaakseni Yhteenedon sivuilla 12–13 – pitkä lista erinäköisiä perusteluja tälle suositukselle. Mutta suurin osa niistä perusteluista ei mitenkään liity ko. suositukseen tai sitten ne ovat tunnettuja väärinkäsityksiä.

Minusta on aika mielenkiintoista verrata heidän johtopäätöstä siihen johtopäätökseen, jonka tekivät Mirrlees Reviewin tausta-artikkelissa Crawford, Keen ja Smith (2010). Tutkimuskirjallisuuteen nojaten he päätyivät siihen, ettei tämän painopisteen muuttamiselle löydy mitään kummempia työllisyysvaikutuksia. Kaiken kukkuraksi he ovat alan eturivin tutkijoita juuri näissä kysymyksissä. Miten alan eturivin tutkijat eivät pysty päättämään samaa kuin Hetemäen ryhmä? Minusta on ihan hyvä kuluttajasuojan nimissä esittää tämä kysymys.”

Entä sitten ajatus siitä, että työnteen pitää olla aina kannattavaa? Sillä perustellaan palkkaverotuksen keventämistä ja ilmeisesti ihan ylemmissäkin tuloluokissa.

”Hetemäen ryhmän väliraportissa lukee, että ”työllisyys- ja tuottavuustavoitteiden toteuttamiseksi työryhmä esittää ansiotuloveron kevennyksen kohdentamista työtuloille. Kevennys kohdennetaan siten, että rajaveroasteet alenevat kaikilla tulotasoilla. Kuitenkin valtion tuloveroasteikon ylintä rajaveroastetta alennetaan keskimääräistä enemmän.” Tässä on todella lyöty lukkoon koko asia, ja loppuraportti yrittää varmaan löytää sille perusteluja. Ei ainakaan verotutkimuksesta löydy mitään perusteluja sille, että optimaalinen reformi olisi esimerkiksi tuonnäköinen edes noiden tavoitteiden suhteen.”

Pääomatulojen verotus progressiiviseksi

Tietysti voidaan kuvitella, mitä perusteluja sinne tulee. Yksi voi olla kansainvälinen verokilpailu, joka voi huipputuloissa olla perusteluna, samoin kuin yhteisöveron alentamisen perusteluna.

”Verotyöryhmän yhteisöverosuositus heijastelee uskoa verokilpailun suosiollisiin vaikutuksiin Suomelle. Verokilpailun taloustieteellinen tutkimus rikkoo kuitenkin tuota kuvaa. Esimerkiksi Richard Baldwin ja Paul Krugman (2004) tuovat esille toisenlaisen näkemyksen. He kysyvät, miksi Euroopan suuret taloudet eivät ole osallistuneet yritysverokilpailuun. Suurten maiden taloudet ovat yksinkertaisesti niin itseriittoisia, ettei niillä ole tarvetta lähteä verokilpailuun. Pienet ja syrjäiset maat eivät pysty (eivätkä ole pystyneet) kääntämään edukseen merkittäviä investointivirtoja matalien veroasteiden avulla. Loppujen lopuksi ne menettävät verotulojaan.”

Toinen perustelu voisi sitten olla ongelma, joka on nyt Sinun ja tutkijakumppaniesi ansiosta lopulta tunnustettu, eli tulojen muuntamisongelma, jossa korkeasti verotettuja ansiotuloja muunnetaan matalammin verotetuiksi pääomatuloiksi. Ylimmän marginaali-veroasteen alentaminen hillitsisi sitä.

”Veroryhmän väliraportissa ja Hetemäen joissakin muissa puheenvuoroissa on annettu ymmärtää, että yritys- ja pääomatuloverotusehdotus on lopullinen. Kun katsoo tuota yhteenve-to-osaa, niin siinä minusta kyllä hyvin selkeästi tuodaan esille nykyjärjestelmän ongelma, tulojen muuntaminen ansiotuloista pääomatuloiksi, ja halutaan, että se korjataan. Uskoisin että työryhmän varapuheenjohtaja Heikki Niskakankaalla on ollut iso ansio tässä. Mutta jostain syystä jos lukee raportin sisäosia, niin siellä tulee edelleen lausahduksia, ettei se nyt välttämättä tästä järjestelmästä ole johtunut. Siinä on selvästi nähtävissä ristiriitaa.

Raportin 3. luvussa selvästikin halutaan kysin hampain pitää kiinni eriytetystä tuloverosta, sitä nyt muokaten siihen suuntaan, että näitä ongelmia saataisiin vähän vähennettyä. Sitten täällä on lause: ”Myös pääomatuloja on syytä verottaa, mutta hyviä teoreettisia perusteita veroasteen progressiivisuudelle on vaikea löytää.” Toisaalta puhutaan, että Pohjoismaissa valitun suhteellisen verokannan tueksi on esitetty useita näkökohtia. Ei tosin mainita, mitä ne ovat. Mutta raportin väite, ettei tutkimuksesta löydy hyviä teoreettisia perusteita progressiiviselle pääomatulojen verotukselle, on vähintäänkin kummallinen. Kaiken lisäksi ei sanallakaan kerrota, mitä ne mahdolliset tutkimukset ovat. Kyllä tämä minusta antaa hyvin vääristyneen kuvan alan tutkimuksesta.

Kyllähän tällaisen raportin pitäisi olla rehellinen sille, mitä tutkimuksen kautta tiedetään. Onko kysymys siitä, ettei tuon tekstin kirjoittaja ole perillä, mitä alan tutkimuksessa on tehty? Hämmästyttävää kyllä viime vuosina on hyvinkin paljon tutkittu tätä asiaa. Tämän tutkimuksen keskeisin viesti on se, että pääomatulojen verotuksen pitää olla progressiivinen, eli marginaaliveroaste kasvaa tulojen mukana. Tuloksen perustelu ei suinkaan löydy mistään ns. oikeudenmukaisuudesta. Sitä pe-

rustellaan jo pelkästään sillä, että ihmiset eroavat ansaintakyvyn suhteen, mutta myös sen suhteen, että mitä suuremmat ansiotulot sitä enemmän säästetään. Jos näiden välillä on selkeä positiivinen korrelaatio, niin suurin piirtein tällainen seikka on ajamassa näissä teoreettisissa malleissa progressiivisen pääomatuloveron suuntaan.

Vastaavasti eriytetyn tuloverotuksen osalta on todellakin vaikea tutkimuksen perusteella löytää tukea pääomatulon tasaverolle. Sekin olisi ollut rehellistä kertoa, koska raportissa viitataan Banksin ja Diamondin (2010) tausta-artikkeliin Mirrlees Reviewille. Banks ja Diamond on todella tasapuolinen tutkimukseen perustuva katsaus näihin kysymyksiin.”

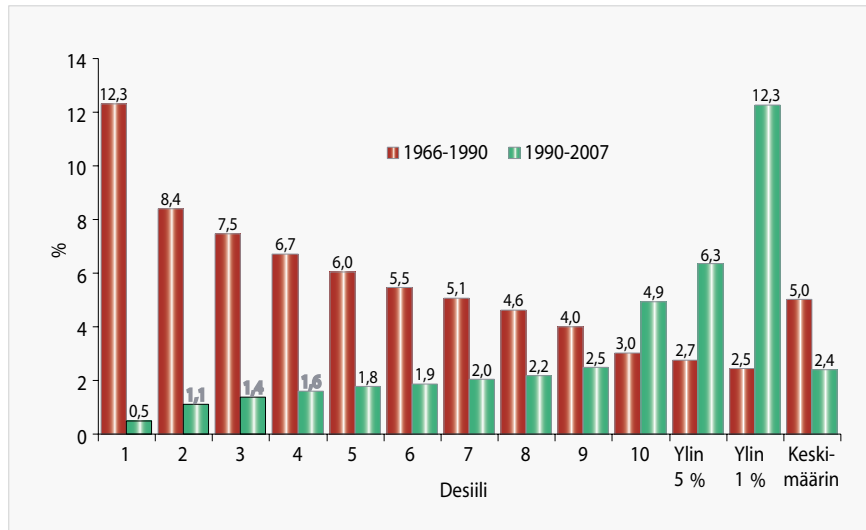
Nyt on tunnustettu tämä tulojen muunto-ongelma, ja annetaan sen verran myöten, että suostutaan pääomatuloveron korotukseen 28:sta 30 prosenttiin, mutta ei progressiivisuuteen. Sen torjumiseksi käytetään argumenttia, että on ristiriitaisia tutkimuksia, minkä vuoksi joudutaan päättelemään, ettei ole hyviä perusteita siirtyä progressiiviseen verotukseen.

”Kyllä varsin vääristynyt kuva annetaan tästä tutkimuksesta, kun ensin annetaan ymmärtää tuossa tekstissä, että 70- ja 80-luvuilla raportoitiin useita paljon huomiota saaneita tutkimustuloksia, että pääomatuloja ei pitäisi verottaa ollenkaan. Jälleen ei sanallakaan kerrota, miten ne tutkimukset päätyivät siihen. Esimerkiksi Atkinsonin ja Stiglitzin (1976) tulos on tällainen. Se perustuu varsin vahvoille ja epärealistisille oletuksille, eivätkä tutkijat itse suinkaan tee tällaista politiikkasuositusta. Suuressa osassa viimeaikaista tutkimusta perusidea on ollut ottaa lähtökohdaksi Atkinsonin ja Stiglitzin tulos ja tuoda realistisempia elementtejä mukaan, ja kaikki ne johtavat siihen, että pääomatuloja tulee verottaa ja monissa tapauksissa verotuksen tulisi olla marginaaliveron mielessä progressiivista. Ei se nyt olisi ollut kummoinen temppu kertoa, mikä on tämän tutkimuksen viesti. Jos vedotaan siihen, että käytetään taustalla tutkimuksen antia, niin kyllä se pitää rehellisesti kertoa.”

Näyttää siltä, että työryhmä on käyttänyt paljon asiantuntijoita, kun katsoo pitkää listaa, keitä siellä on kuultu ja minkälaisia taustaselvityksiä on tehty. Mutta onko kaikilla ollut vaikutusta?

”Näistä kysymyksistä, mitkä tässä on otettu esiin, ei minun ymmärtääkseni ole niissä taustapapereissa hirveästi puhuttu. Minusta jo selkeästi riittäisi, jos työryhmä lukisi Banksin ja Diamondin artikkelin ja Diamondin ja muutaman muun suhteellisen hiljattain tehdyn tutkimuksen pääomatuloverotuksesta (esim. Tenhunen ja Tuomala 2010). Sieltä avautuisi ihan oikea kuva, mitä tutkimuksella on näistä teemoista sanottavaa. Minun keskeisin kritiikkini on pääomatuloverotuksen osalta nimenomaan se, että alan tutkimuksesta on annettu hyvin vääristynyt kuva.

Kuvio 1. Reaalisten käytettävissä olevien tulojen kasvu tulokymmenyksissä ja ylimmässä 1 %:ssa.

Lähde: Riihelä ym. (2005b), päivitetty versio.

Jos katsotaan pitkää jaksoa 1990-luvun alusta tähän päivään, niin verotuksen ja tulonsiirtojen kautta tapahtuva tulojen uudelleenjakso Suomessa on todella reippaasti vähentynyt. Siitä ja myös tulojen muuntoasiasta me olemme pienellä porukalla (Risto Sullström, Marja Riihelä ja Ilpo Suoniemi) puhuneet väsymykseen asti (Riihelä ym. 2005a, 2005b. 2008, 2009; Jäntti ym. 2010). Edelleen kuitenkin tulee vastaan tarinaa, että te olette väärässä. Tulonjakoaineisto kertoo selvästi, miten vero- ja tulonjakopolitiikassa tapahtui suuri muutos 1990-luvun alussa oikeastaan ilman minkäänlaista poliittista keskustelua. Olemme useissa yhteyksissä esittäneet kuvion, joka kuvaa eri tulokymmenysten tulojen vuosikasvuja. Se osoittaa, miten erilaisia ajanjaksoja 1966–1990 ja 1990–2007 ovat olleet. Ne ovat toisilleen täysin vastakkaisia (kuvio 1). Jälkimmäisellä jaksolla erityisesti ylimpien tulojen kasvu on ollut huikeaa. Suora selitys löytyy verotuksesta, missä ylimpien tulojen keskimääräinen vero on laskenut (kuvio 3). Tämä on taas seurausta eriytetystä tuloerotuksesta, missä ylimpien tulojen koostumus muuttui pian vuoden 1993 reformin jälkeen varsin dramaattisesti (kuvio 2).”

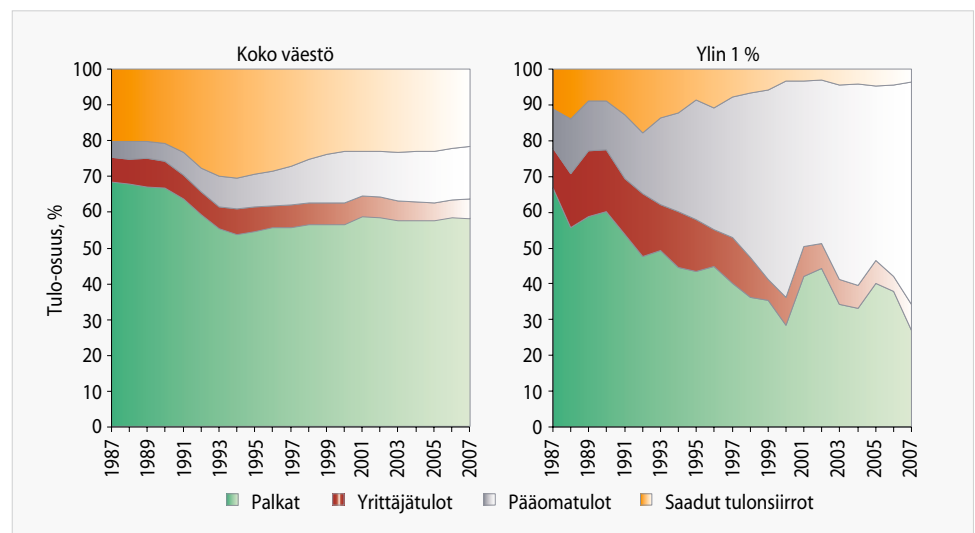
Hetemäen väliraportin sisäsvuilta tulee kuitenkin vas-

taan meille tuttua tekstiä siitä, että koska pääoma on tuottanut hyvin, niin pääomatulot ovat voimakkaasti kasvaneet. Kaikki tämä pannaan ainakin osittain verojärjestelmän ansioksi. Meidän vastauksemme on, että kun verrataan ylimpien tulo-osuuksien tulojen koostumusta Suomessa (kuvio 2) ja esimerkiksi Yhdysvalloissa, niin ero on valtava. Esimerkiksi ylimmässä yhdessä prosentissa pääomatulojen osuus Yhdysvalloissa on karkeasti 15 prosentin luokkaa. Suomessa se on 60 prosentin luokkaa, ja ylimmässä promillessa se on 80–90 prosentin tasoa. On mahdotonta mitenkään muuten selittää sitä kuin verotuksen kautta.

Nykyjärjestelmän ongelma ei ole niinkään siinä, onko 28 prosenttia korkea vai matala veroaste, vaan se, että tuota pro-

senttia sovelletaan tuloihin, jotka eivät ole pääomatuloja vaan ansiotuloja. Vielä tärkeämpää on se, että suuri osa osinkotuloista – nekään eivät kaikki ole aidosti pääomatuloja – on verottomia. Näitä tuloja on nimenomaan kaikkein varakkaimmilla listaamattomien yhtiöiden omistajilla. Tästä syystä VM:n ja monien kehuma verotuoton kasvu on tapahtunut ansiotuloveron syrjäytymisellä. Miten on mahdollista kenenkään rehellisesti puolustaa verojärjestelmää, missä verotaakka määräytyy tulojen koostumuksen mukaan? Ja vain hyvin varakkailta pörssin ulkopuolisten osakeyhtiöiden omistajilla on mahdollisuus vaikuttaa tulojensa koostumukseen.”

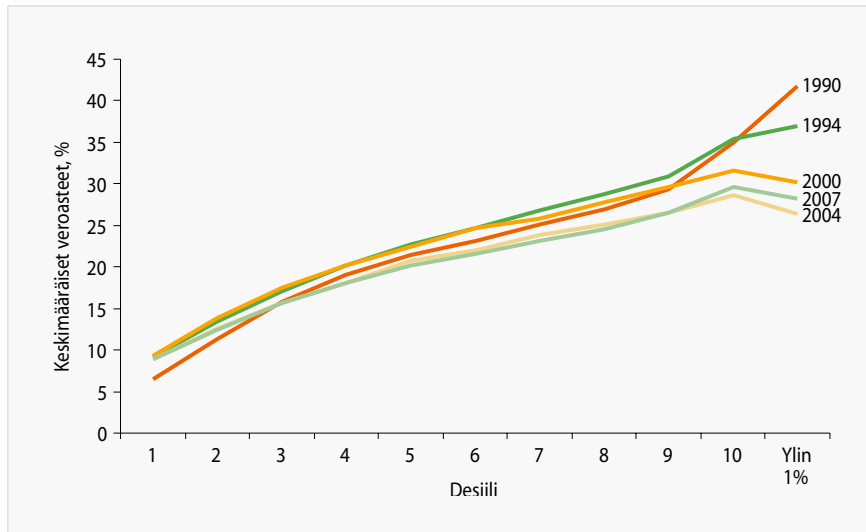
Kuvio 2. Bruttotulojen koostumus.

Lähde: Riihelä ym. (2005b), päivitetty versio.

Kuvio 3. Keskimääräiset veroasteet tulokymmenyksissä ja ylimmässä 1 prosentissa.

Lähde: Riihelä ym. (2005b), päivitetty versio.

Tuloerojen kasvusta on paljon haittaa

Miksi laajemmin ottaen, siis muutenkin kuin oikeudenmukaisuuden kannalta, tasainen tulonjako on tärkeää, tai toisinpäin: mitä haittaa tuloerojen kasvusta voi olla?

”Pitkään kiistelty asia on ollut tuloerojen kasvun ja talouden kasvun välinen riippuvuus. Siinä on tietysti vaikutus kahteen suuntaan. Se on myös tutkimusalue, jota on itse asiassa pitkään harrastettu, mutta koko ajan on ollut tulossa parempaa aineistoa. Sen tutkimuksen perusteella ei voi ainakaan lähteä väittämään, että kehittyneissä maissa tuloerojen kasvu olisi ollut siunaukseksi talouden kehitykselle. Sellaisen johtopäätöksen voi aika suurella varmuudella sanoa.”

Wilkinsonin ja Pickettin (2009) jo kuuluisiksi muodostuneet tulokset⁴ ovat sitten oma luku sinänsä.

”Hehän tuovat vakuuttavasti esille, että pienten tuloerojen maissa sosiaaliset ongelmat ovat vähäisemmät. Kyllähän hyvinvointivaltion – tai minä puhuisin mieluummin pohjoismaisesta yhteiskuntamallista – ydin on ja sen elinvoimaisuus perustuu pitkälti sille, ettei ihmisten välillä ole valtavia eroja toimeentulomahdollisuuksissa ja toimeentuloerot ovat pienet. Tuloerojen kasvu on myrkyä tällaiselle yhteiskuntamallille. Valtavat tuloerot johtavat siihen, että ylin kerros pomppaa omaksi ryhmäkseen ja ulos koko järjestelmästä.”

⁴ Jukka Pirttilä arvioi tämän teoksen lehtemme numerossa 4/2009. – Toim. huom.

Aikaisemmin viitattiin myös kriisiherkkyyteen.

”Kyllä minun mielestäni se, mitä olemme Saikat Sarkarin kanssa USA:n aineistosta katsoneet, aika paljon vihjaa siihen suuntaan, että voimakas tuloerojen kasvu myös lisää talouden kriisiherkkyyttä.”

Kun pienituloiset ovat jääneet paitsi talouskasvun hedelmistä – ainakin suhteessa suurituloisiin – niin se on näkynyt myös politiikassa äänestysaktiivisuuden laskuna tai toivottomuutena ja ääri liikkeiden suosimisena. Timo Soinin nousu Suomessa voi jopa liittyä tähän.

”Kyllä se selittää aika paljon sitäkin. Katsoin Espoon kunnallisvaalituloksia Westendin äänestysalueelta ja Espoon keskuksen alueelta: sama kaupunki, täysin

eri maailmat. Minulla on jossain numeroitakin. Westendin äänestysprosentti oli jotain 80:n luokkaa, ja kokoomuksen osuus oli liki 50 %. SDP:n ja Vasemmistoliiton osuus oli 3,3 % eli suurin piirtein hylättyjen äänien kertaluokkaa. Sitten Espoon keskuksesta eli Sokinvuoressa ja Kirstinmäessä äänestysprosentti oli 43,6. Kokoomus sai 7 % ja SDP ja Vasemmistoliitto 27 %.

Toinen asia, joka vielä liittyy tulojen tasauspolitiikkaan, on se, miten ihmisten mieltymykset tulontasaukseen määrytyvät ja miten ne ovat viime vuosina muuttuneet. Ensimmäisestä seikasta tiedetään Suomessakin jonkin verran. Selvästi se, mitä puoluetta äänestää, aika pitkälti näkyy mielipiteissä. Mitä enemmän henkilö on poliittisesti oikealla, sitä vähemmän hän on innostunut tulojen tasauksesta. Britanniassa tehtiin pitkään aikasarjaan perustuva tutkimus siitä, miten mielipiteet tulojen tasaukseen ovat muuttuneet. Vasta 2000-luvun alkupuolella tapahtui selkeä muutos. Tulojen tasauksen kannatus oli vähentynyt romahdusmaisesti Britanniassa. Georgiadis ja Manning (2007) tutkivat tätä aineistoa ja ihmettelivät, mitkä tekijät selittävät ilmiön muutosta. He ottivat esille esimerkiksi sellaisen asian, että bisnes – omalla tavallaan mainos- ynnä muu propagandakoneisto – on pystynyt saamaan läpi tällaisen ajatuksen, että kannusteet ovat tärkeitä ja bisnes on tärkeää, koska se työllistää ihmisiä. Kyllä mielipiteen muokkauksia voidaan tätä kautta tehdä.”

On jotenkin hätkähdyttävää, että Suomessa tehdyissä kyselyissä suunnilleen kaksi kolmasosaa tai jopa 80 % on huolissaan tuloerojen kasvusta, mutta se näkyy niin vähän politiikassa.

”Ei se sinne kanavoidu. Se voi olla myös pitkälti sitä, että ehkä tavalliset äänestäjät – ”tavallinen” tulkittuna hyvin laveasti - ei-

vät välttämättä tunne näitä eriarvoistavia mekanismeja. Tuskin tulojen muunto on kovinkaan laajalti tunnettu ilmiö. Se, että ihmiset tietysti arkielämässä aistivat, että on valtavia eroja, jotkut asuvat isoissa linnoissa, jotkut vähän pienemmissä... ”

...heille se on vain sitä, että rikkaat rikastuvat ja köyhät köyhtyvät, mutta ei tiedetä, miten se oikein tapahtuu.

”Niin, ja että ne ovat kaikki sitä samaa porukkaa, ketkä siellä televisiossa näkyvät.”

Varsinkin kansanedustajien arvostus on pohjamudissa. Katsotaan, etteivät he tee mitään ja he itse nauttivat suuria etuja ja muuta sellaista.

”Ja ei mitään erottelua, mitä linjaa kukin edustaa. Kyllähän hämmentäminen on yksi tekijä politiikassa. Selvästikin Soinin porukka on parhaiten osannut käyttää hyväkseen tätä tilannetta. Kuvaavaa on se, etteivät ihmiset oikein tiedä, mitkä puolueet ovat hallituksessa ja mitkä oppositiossa. Kyllä yhteiskunnallisen tietämyksen taso on luultavasti yksi hälyttävimpiä asioita nyky-Suomessa.”

Onko muita huolestuttavia hyvinvointivaltion alarajoilmiöitä tuloerojen kasvun lisäksi?

”Niin, tuloerojen, mutta ehkä vielä painottaen suhteellisen köyhyyden kasvua, ja vielä kun köyhyys on syventynyt ja pitkitynyt. Tätä vauhtia sen pysyvyys ja periytyvyys lisääntyy. Minun mielestäni nämä ovat hälyttävimmät seikat nyky-yhteiskunnassa. Niitä ei voi pitää millään tavalla pohjoismaisen mallin keskeisinä piirteinä. Jotenkin tuntuu, ettei poliittista tahtoa tämän pysäyttämiseksi ole kovin paljoa. Yksi luonnehdinta on, että olemme jonkinlaisessa tynkähyvinvointivaltiossa tai ...”

...pohjoismaisen mallin light-versiossa, joka on entistä lightimpi... ”

”...niin, todella kevytversio.”

Kaikki verot, tulonsiirrot ja julkiset palvelut samalle pöydälle

Kuvaavaa tässä on se, että SATA-komiteaan kohdistettiin suuria odotuksia, mutta olivat ne ehdotukset (Sosiaaliturvan uudistamiskomitea 2009) sitten mitä olivat, niin niihin ei ainakaan rahaa löytynyt.

”Minun tulkintani oli, että selvästikin kepu sai SATA-komitean ja kokoomus verotyöryhmän. Mielenkiintoista on, että molempien suosituksukset – SATA-komiteassa taisi olla ajatus, että jo tämän hallituksen aikana olisi tehty jotain – jäävät tuleville hallituksille. Periaatteessa demokratiassa voi hallituskin vaihtua. Tällaiset taustaselvitykset olisi pitänyt tehdä vähän toiselta pohjalta.”

SATA-komiteassahan on kysymys tulonsiirroista, ja siihen samaan pakettiin voidaan tietysti heittää kysymys myös julkisten palvelujen kehittämisestä.

”Olin viime marraskuussa Torinossa konferenssissa, jonka teema oli perustoimeentulojärjestelmien kehittäminen. Kirjoitin optimiveroteorian pohjalta katsauksen, mitä voimme sanoa perusturvajärjestelmien suunnittelusta tämän tutkimuksen pohjalta. Lähtökohtani oli Mirrleesin (1971) klassisen artikkelin (josta hän sai ns. talouden Nobelin palkinnon) perusmotiivi, miten pienimpiä tuloja pitäisi verottaa tai tukea. Se on vaikea ongelma, mutta sitä ei voi katsoa ilman, että katsotaan muiden ryhmien verotusta. Ne ovat keskenään täysin nivoutuneita kysymyksiä. Tämä seikka on unohtunut, kun SATA-komitea ja verotyöryhmä ovat erillään.”

Jos perusturva pitäisi parantaa, köyhyyttä vähentää ja julkiset palvelut turvata, niin pitää myös verotus laittaa sellaiseksi, että niiden rahoitus toimii.

”Niin, kun ne ovat kaikki kytköksissä toisiinsa. Juuri pohjoismaisen mallin yksi keskeinen piirre on julkisesti tarjotut yksityishyödykkeet, ts. julkisen tarjonnan merkittävä rooli koulutuksessa, terveydenhoidossa ja sosiaalipalveluissa. Suomen tapauksessa terveydenhoidossa on tapahtunut romahdus juuri tällä puolella. On hyvin paljon julkistalouden tutkimusta, jossa tuodaan perustelut sille, miksi julkinen tarjonta tämäntyyppisissä asioissa on hyvin perusteltua – viisasta politiikkaa ei pelkästään oikeudenmukaisuuden vaan myös ihan tehokkuuden näkövinkkelistä. Tämän tyyppinen tutkimuksen näkemys ei ole juurikaan päässyt esille yleisessä keskustelussa. En ole huomannut SATA-komitean raportissa sinne päinkään olevia viittauksia, eikä sellaisia näytettyä olevan Hetemäen veroryhmän väliraporttissakaan.”

Tästä syntyisi luontevasti huutava tarve seuraavalle hallituskaudelle perustaa sellainen komitea, jossa nämä asiat käsiteltäisiin yhdessä.

”Kyllä sen näkemyksen voi hyvin allekirjoittaa. Silti tutkimuksen näkökulmasta tällaisten komiteoiden ja vastaavien merkitys voisi olla se, että käynnistettäisiin paljon enemmän pitkäjänteistä tutkimustoimintaa, jolloin olisi jotain pohjaa reformeille.” ■

KIRJALLISUUS

Atkinson, A.B. & Stiglitz, J.E. (1976): The Design of Tax Structure: Direct versus Indirect Taxation, *Journal of Public Economics*, 6, 55–75.
Baldwin, R. & Krugman, P. (2004), Agglomeration, Integration and Tax Harmonisation, *European Economic Review*, 48, 1–23.
Banks, J. & Diamond, P. (2010), The Base for Direct Taxation, teoksessa Mirrlees, J. et al. (Eds.): *Dimensions of Tax Design*, Mirrlees Review, Oxford: Oxford University Press.
<http://www.ifs.org.uk/mirrleesreview/dimensions/ch6.pdf>

Crawford, I. & Keen, M. & Smith, S. (2010), Value Added Tax and Excises, teoksessa Mirrlees, J. et al. (Eds.): Dimensions of Tax Design, Mirrlees Review, Oxford: Oxford University Press.
<http://www.ifs.org.uk/mirrleesreview/dimensions/ch4.pdf>

Georgiadis, A. & Manning, A. (2007), Spend It Like Beckham? Inequality and Redistribution in the UK, 1983–2004, Discussion Paper 816. Centre for Economic Performance, London School of Economics and Political Science.
<http://eprints.lse.ac.uk/19697>

Jäntti, M. & Riihelä, M. & Sullström, R. & Tuomala, M. (2010), Trends in Top Income Shares in Finland, teoksessa Atkinson, T. & Piketty, T. (Eds.): Top Incomes Over the Twentieth Century, Vol. II, Oxford: Oxford University Press.

Mirrlees, J. (1971), Exploration in the Theory of Optimal Income Taxation, *Review of Economic Studies*, 38, 205–29.

Piketty, T. & Saez, E. (2003), Income Inequality in the United States, 1913–1998, *Quarterly Journal of Economics*, 118, 1–39.

Piketty, T. & Saez, E. (2007), Income and Wage Inequality in the United States, 1913–2002, teoksessa Atkinson, T. & Piketty, T. (Eds.): Top Incomes Over the Twentieth Century: A Contrast Between Continental European and English-speaking Countries, Oxford: Oxford University Press.

Riihelä, M. & Sullström, R. & Tuomala, M. (2005a), Kuponginleikkaajien paluu; Ylimmät tulot ja niiden verotus, *Talous & Yhteiskunta*, 33:1, 14–21.

Riihelä, M. & Sullström, R. & Tuomala, M. (2005b), Trends in Top Income Shares in Finland, VATT Keskustelualoitteita 301.

Riihelä, M. & Sullström, R. & Tuomala, M. (2008), Väärä välitön verotus, *Talous & Yhteiskunta*, 36:2, 52–59.

Riihelä, M. & Sullström, R. & Tuomala, M. (2009), Miten suurituloisia pitäisi verottaa? *Talous & Yhteiskunta*, 37:2, 24–31.

Sarkar, S. & Tuomala, M. (2010), Potential Determinants of Top Income Inequality, Tampere Economic Working Papers, Net Series no 77, University of Tampere.

Sosiaaliturvan uudistamiskomitea (2009), Sosiaaliturvan uudistamiskomitean (SATA) ehdotukset sosiaaliturvan uudistamiseksi, Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:62.
http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1482127#fi

Tanninen, H. & Tuomala, M. (2008), Work Hours, Inequality and Redistribution: Veblen Effects Reconsidered, Tampere Economic Working Papers, Net Series no 70, University of Tampere.

Tenhunen, S. & Tuomala, M. (2010), On Optimal Lifetime Redistribution Policy, *Journal of Public Economic Theory*, 12, 171–198.

Veblen, T. (1899), *Joutilas luokka*, Helsinki: Art House 2002 [1899].

Verotuksen kehittämistyöryhmä (2010), Verotuksen kehittämistyöryhmän väliraportti, Valtiovarainministeriön julkaisuja 35/2010.
www.vm.fi – Julkaisut ja asiakirjat – Julkaisut – Verotus

Wilkinson, R. & Pickett, K. (2009), *The Spirit Level. Why More Equal Societies Almost Always Do Better*, London: Allen Lane.